

**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ**

18

GÜZ 2004

**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ**

- Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SÜİFD), hakemli bir dergi olup, yılda iki defa (Bahar/Güz) yayınlanır.
- Dergide telif, tercüme, makale, araştırma notu, tebliğ ve konferans metinleri, Kongre, Sempozyum, Panel vb. tanıtımları, kitap, tez değerlendirmesi, literatür incelemeleri, sadeleştirme, bilimsel röportajlar, çağdaş ve geçmiş ilim adamlarının hayatı ve eserleriyle tanıtım vb. yazılar yayımlanır.
- SÜİFD, tüm araştırmacılara açık olup bilimsel ölçütlere ve yayın ilkelerine uygun her çalışma dergide yayımlanır.
- Yayımlanacak yazılar 12 punto Times 1,5 satır aralığı standartlığıyla (resim, şekil, harita vb. ekler dahil) 30 sayfayı geçmemelidir. Bir yazının aynı sayıda toplam sayfa sayısı 30'u geçmeyecek şekilde en fazla 2 makalesi yayınlanabilir. Hakemli çalışmaların dışındakiler (tanıtımlar, bilimsel röportajlar, otobiyografiler vb.) buna dahil değildir.
- Makalelerin 100-150 kelime arası özeti ve bu özeti iki dilde (Arp+İng., Fr., Alm., vd.) çevirisi; yabancı dilde yazılan makalenin ise Türkçe + Arp. çevirisi verilir. Arapça bir makalenin Türkçe + herhangi bir dilde özeti verilmelidir. Makale başlıklarının ise İngilizce çevirisi yapılır.
- Yazılar (tercümeler orijinal metinleriyle birlikte) üç nüsha halinde editöre teslim edilir. bunlardan ikisinde yazan tanıtım isim ve akademik unvan yer almaz.
- Makaleler en az iki hakemin incelemesinden geçtikten sonra yayımlanır.
- Yazıların bilimsel, hukuki ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir.
- Yayımlanmayan yazılar iade edilmez.
- Her sayının hakemleri o sayıda yer alır.
- SÜİFD'de yayınlanan yazıların sorumluluğu yazana aittir.

S.Ü. İlahiyat Fakültesi Adına Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Önkal

Editör

Prof. Dr. Mehmet Bayyigit

Yayın Yürütme Kurulu

Prof. Dr. A.Turan Yüksel,
Doç. Dr. Ahmet Yaman,
Yrd. Doç. Dr. Seyit Bahçivan
Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır,
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Çaycı
Yrd. Doç. Dr. M. Bahaüddin Varol,
Arş. Gör. Fikret Karapınar
Arş. Gör. Muhiddin Okumuşlar,
Arş. Gör. Lütfi Cengiz,
Arş. Gör. Huriye Martı
Arş. Gör. Mehmet Harmanlı,
Arş. Gör. Doğan Kaplan

Danışmanlar Kurulu

Prof. Dr. Ünver Günay (Erciyes Üniversitesi),
Prof. Dr. Mustafa Fayda (Marmara Üniversitesi),
Prof. Dr. Bilal Kuşpınar (Mc. Gill University),
Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal (Ankara Üniversitesi),
Dr. İbrahim Kalın (Colloge of The Holy Cross, İSAM),
Prof. Dr. Ahmet Önkal, Prof. Dr. Hüsamettin Erdem,
Prof. Dr. Bilal Saklan Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu,
Prof. Dr. Mehmet Aydın, Prof. Dr. M. Ali Kapan
Prof. Dr. Mustafa Uzunpostalcı, Prof. Dr. İsmet Ersöz,
Prof. Dr. Süleyman Toprak Prof. Dr. Zekeriya Güler,
Prof. Dr. İ. Hakkı Sezer, Prof. Dr. Mehmet Bayyigit
Doç. Dr. Şahin Filiz, Doç. Dr. Fevzi Günüş,
Doç. Dr. Dilaver Gürer Doç. Dr. A. Saim Antan,
Doç. Dr. Ahmet Yılmaz, Yrd. Doç. Dr. Seyit Bahçivan
Yrd. Doç. Dr. Naim Şahin, Yrd. Doç. Dr. Bayram Dalkılıç
Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır

İletişim Adresi

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
42090 Meram/KONYA
Tel-Fax: 0332.323 82 50-51 / 323 82 54
e-posta: ilahiyatdergisi@selcuk.edu.tr

ISSN: 1300 – 5057

baskı sebat ofset matbaacılık 0 332 342 01 53

Hıristiyanlık dünyasının hem kendi dinlerini yaymak, hem de siyâsî ve ekonomik birtakım çıkarlar elde etmek için çok ciddî projeler ürettiği şu günlerde, “misyonerlik faaliyetleri” pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizin de gündemine yeniden taşınmıştır. Aslında dünyanın her tarafında asırlardır sürdürülen bu faaliyetler, özellikle İslâm âlemine, bu arada Türkiye’ye yönelik olarak hızlanmıştır. Zira Müslüman ülkelerde ve yurdumuzda sözkonusu faaliyetler için zemin çok uygun görünmektedir.

İşte biz de bu çalışmamızda Ömer Rıza Doğrul’un, 1924 tarihli Sebilürreşad mecmuasının 593. ve 595. sayılarında yayımlanan misyonerlikle ilgili iki makalesinde verdiği bilgilerin değerinin ne olduğuna ve günümüzde neyi ifade ettiğine dair bazı mülâhazalarımızı ortaya koymak istiyoruz. Amacımız, bir taraftan sözkonusu makaleler bağlamında misyonerlikle ilgili birkaç noktaya vurgu yaparak konuyla ilgilenenlerin ufkunun genişlemesine yardımcı olabilmek, diğer taraftan yurdumuzda dozajı hergün artırılarak yoğunlaştırılan misyonerlik faaliyetlerine karşı insanlarımızın ve daha çok gençlerimizin dikkatini çekebilmektir. Bundan başka misyonerlerin hedefleri ve çalışma teknikleri açısından dün ile bugünü mukayeseye bir zemin hazırlamaktadır.

Konumuza girmeden önce 1908 tarihinde yayın hayatına başlayan “Sırat-ı Müstakîm” mecmuasında, 1912 yılından itibaren ise “Sebilürreşad” adıyla yayınına sürdüren mecmuada geçen misyonerlikle ilgili makaleleri¹ belli bir düzen gözeterek sıralamayı uygun bulduk. Zira gerek yayımlandığı dönem, gerekse muhteva açısından her sahanın araştırmacılarına önemli kaynak teşkil eden Sırat-ı Müstakîm ve Sebilürreşad mecmuaları, “Dinler Tarihi” alanında da pek çok ilim ve fikir adamının değerli makalesine yer vermiştir. Dolayısıyla bizim aşağıda sunacağımız tablo, bilhassa “Dinler Tarihi”yle ilgilenen araştırmacılar için misyonerliğe dair yazılıp çizilenlerle ilgili genel anlamda bir fikir verebilecek, belki de bundan sonra

ÖMER RIZA DOĞRUL’UN MİSYONERLİĞE DAİR İKİ MAKALESİ ÜZERİNE

Sami BAYBAL

Dr., S.Ü. İlahiyat Fakültesi
Dinler Tarihi Araştırma Görevlisi

¹ Bkz. M. Sami Baybal, *Sırat-ı Müstakîm Ve Sebilürreşad Mecmuaları*’nda Yayımlanan, “**Dinler Tarihi**” İle İlgili Makaleler (Doktora I. Semineri), Konya-1993, s. 3-14.

misyonerlik sahasında çalışacaklar için gerekli açılımı sağlama noktasında katkıda bulunabilecektir.

I- SIRÂT-I MÜSTAKİM MECMUASINDA YAYIMLANAN
"MİYONERLİK" İLE İLGİLİ MAKALELER (YAZAR ADINA GÖRE)

Yazar	Makale	Cilt	Sayı	Ay	Yıl	Sayfa
Ahmed Şerif	Beyrut'ta Maarif-i Ecnebiyye, Tesirat ve Netayici	6	139	4.	R.1327- M.1911	135- 137
Halil Halid	İngiltere'de Büyük Misyoner Mu'temeri ve İstikbal-i İslâm	4	95	6.	R.1326- M.1910	296- 298
Samizâde Süreyya	Beyrut'ta Amerikan Protestan Mektebi	6	144	5.	R.1327- M.1911	218- 220
" "	" "	6	147	6.	R.1327- M.1911	268- 270
Sirât-ı Müsta- kîm	Konya'da Protestanlık	6	150	7.	R.1327- M.1911	318- 319
" "	Misyonerler Ale- mi/İslâmiyetin İntişarı...	4	98	7.	R.1326- M.1910	347- 348
" "	Onikibin İncil, Rusya...	6	155	8.	R.1327- M.1911	399- 400

II- SEBİLÜRREŞÂD MECMUASINDA YAYIMLANAN "MİSYONERLİK" İLE İLGİLİ MAKALELER (YAZAR ADINA GÖRE)

Yazar	Makale	Cilt	Sayı	Ay	Yıl	Sayfa
Abdu'l—Ahâd Davud	Kırkkibin Katolik Misyoner Cemiyeti	12	292	4.	R.1330M.1914	103- 105
Aksekili Ahmed Hamdi	Kırk Kilise	1-8	22- 204	7.	R.1328-M.1912	424- 426
" "	Müslüman Kıyafetinde Gezen Bir Protestan Misyo- neri İle	11	263	9.	R.1329-M.1913	43-44
" "	" " "	11	264	9.	R.1329-M.1913	54-56
" "	" " "	11	265	9.	R.1329-M.1913	67-69
" "	" " "	11	266	10.	R.1329-M.1913	83-85
Âlem-i İslâm Mecmuası	Afrika'da İslâmiyet Alabildiği- ne İlerliyor, Hıristiyan Misyo- ner Âlemi Dehşetler İçindedir	12	299	5.	R.1330-M.1914	237- 240
" "	Âlem-i İslâmı Hıristi- yanlaş- tırmak için "Amavut- luk Bir Anahtar İmiş"	12	295	4.	R.1330-M.1914	162- 163
Yazar	Makale	Cilt	Sayı	Ay	Yıl	Sayfa
-El-Menâr'dan-	Nasraniyet Propagan- dacılan ve Ezher	11	275	12.	R.1329-1913	237
Enver Paşa	Misyoner Tehlikesine	15	366	8.	R.1334-M.1918	36-37

	Karşı					
Hâkimiyet-i Milliye'den-	Genç Hıristiyalar Cemiyetinin Faaliyeti	19	483	6.	R.1337-M.1921	159- 160
Hüseyin Kıdvay	Hıristiyanlık ve Cemi- yet-i Akvam	17	431- 432	7.	R.1335-M.1919	125- 128
Matbuat	Mekteplerde Terbiye- i Diniye Mahvoldu. Misyoner- ler Mek- teplerimizi İstila Etti	11	278	12.	R.1329-M.1913	283
"	Müslüman Memleket- lerinde Misyoner Orduların. Hıristiyan- lar Âlem-i İslâm'ın Ruhunu da İstila Ediyor	11	277	12.	R.1329-M.1913	269- 271
Mecdüddin	Genç Hıristiyanlar Cemiyeti ve Faaliyeti-Elvah-ı İntibah-	19	493	2.	R.1338-1922	265- 268
"	Genç Hıristiyanlar Cemiyeti	20	495	3.	R.1338-M.1922	7-8
"	" "	20	498	4.	R.1338-M.1922	43-45
"	" "	20	513	8.	R.1338-M.1922	219- 221
Mehmed	Müslümanlar	11	281	1.	R.1329-M.1913	332-

	Mesknette, Ermeniler Faaliyette					334
Mehmed Hayreddin	Garbın Şarkta Kilise Siyaseti	1-8	26- 208	8.	R.1328-M.1912	502-50
“ “	Rusya'nın Şarkta Kilise Siyaseti	2-9	28- 210	8.	R.-1328-M.1912	32-35
Mr. Grence (Konferansçı) Aksekili A. Hamdi (çev.)	Müslümanlığı Yeryü- zünden Kaldırmak İçin Avru- palıların Hud'aları ve Nasraniyetin Nüfuzuna Karşı İslâm'ın Mukavemeti	12	304	6.	R.1330-M.1914	320- 322
“ “	“ “	12	305	7.	R.1330-M.1914	336- 338
M. Şadi	Toprağımızda Ecnebi Mektepleri	2-9	51-	2.	R.1328-M.1912	431- 432
Ömer Rıza	Misyonerlik	23	593	3.	R.1340-M.1924	333- 334
“ “	Misyonerlik Son Asırda Misyonerlik Faaliyetle- ri	23	595	4.	R.1340-M.1924	359- 361
Yazar	Makale	Cilt	Sayı	Ay	Yıl	Sayfa
Sebilüreşâd	Âlem-i İslâm Hıristiyanlaş- yomuş	12	294	4.	R.1330-M.1914	147- 148

"	Bir Katoliğin Tecavüz-i bîede- bânese. (Osm. Matbuat-ı ve Talebelerinin Galeyanı)	2-9	51-233	2.	R.1328-M.1912	430-431
"	Büyük Bir Tecavüz (Kur'an'-dan Menfaat Teminine Kalkışın Bir Hıristiyan)	21	542-543	7.	R.1339-M.1923	181-182
"	Genç Hıristiyanlık Cemiyeti	21	525-526	4.	R.1339-M.1923	43-46
"	" "	21	530-531	5.	R.1339-M.1923	86-87
"	" "	24	611	8.	R.1340-M.1924	201-202
"	Genç Hıristiyanların Faaliyetlerini Açığa Vurmaları	25	625	11.	R.1340-M.1924	13-14
"	Hıristiyan Misyonerliği Azim Telaş İçindedir. Darü'l-Hilafe'de "İslâm İrşad Cemiyeti" Tesis Zamanı Geldi	12	295	4.	R.1330-M.1914	160-162
"	İncil Misyonerleri ve Âlem-i İslâm	15	376	10.	R.1334-M.1918	226-228
"	" "	15	377	11.	R.1334-M.1918	242-244

"	" "	15	379	11.	R.1334-M.1918	275- 278
"	İslâmiyet ve İncil Misyonerleri	15	376	10.	R.1334-M.1918	226- 228
"	Lozan Konferansında Misyonerlik Faaliyeti	21	528- 529	5.	R.1339-M.1923	70
"	Milletin Maneviyatına Karşı Açılan Harb. Misyo- ner Erkan-ı Harbiyesinin Müdhiş Faaliyeti	20	519	9.	R.1338-M.1922	298- 300
"	Misyoner Faaliyeti	25	631	12.	R.1340-M.1924	107- 108
"	" "	25	632	1.	R.1340-M.1924	122- 123
"	Misyoner Hareketi	23	589	2.	R.1340-M.1924	260- 263
"	Misyonerler Çalışmak- la İntişar-ı İslâm'ın Önüne Durabilirler mi?		204			
"	Müslüman Çocuklan- nın Kiliselere Götürülmesi	25	637	2.	R.1341-M.1925	205- 206
Yazar	Makale	Cilt	Sayı	Ay	Yıl	Sayfa
Sebîlürreşâd	Müslüman Memleket- lerinde Misyoner Orduları	11	277	12.	R.1329-M.1913	269- 271
"	Papa ve Misyonerlik	25	636	1.	R.1341-M.1925	191- 192

"	Papaz Mektepleri Açılıyor	24	615	9.	R.1340-M.1924	270- 271
"	Papaz Mektepleri Açılıyor, Medreseler Ne Olacak?	24	622	10.	R.1340-M.1924	381
"	Papaz Mektepleri, Genç Hıristiyan Cemiyetleri	24	624	11.	R.1340-M.1924	413- 414
"	Papaz Mekteplerinin Sını	23	596	4.	R.1340-M.1924	379- 381
-Tanin Gazetesi	Genç Hıristiyanlar Cemiyeti	24	599	5.	R.1340-M.1924	12-13

III- YENİ SEBİLÜRREŞAD'DA YER ALAN "MİSYONERLİK" İLE İLGİLİ MAKALELER (YAZAR ADINA GÖRE)

Yazar	Makale	Cilt	Sayı	Ay	Yıl	Sayfa
Ömer Rıza Doğrul	Misyonerliğin Yeni Şekli	1	18	10.	1948	277- 278
Kemal Kuşcu	Yeni Bir Hıristiyanlık Propagandası	14	349	6.	1963	374
Süleyman Külçe	Memlekemizde Hıristi- yanlık Propagandalan	1	19	11.	1948	300- 302
İzzet Mühürdaroğlu	Mekteplere İncil Lisansı mı Tamim Edilecek?	4	83	7	1950	124
Eşref Edip	İkinci Kudüs mü? Papalı- ğın İzmir'de Kurduğu Ruhani Karargah	5	108	8.	1951	115- 116
" "	Garplılaşma Hareketin-	1	10	8.	1948	146

	de Hıristiyanlaşma da Var mıdır?!					
" "	Birinci Merhale Müze, İkinci Merhale Kilise	6	130	7.	1952	72-74
Cevat Rifat Atilhan	Nasraniyete Rücu mu?	5	108	8.	1951	117- 118

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Ömer Rıza Doğrul'un Sebülürreşad'da Osmanlı Türkçesiyle yayımlanan iki makalesinden ilki "Misyonerlik", diğeri ise "Son Asırlarda Misyonerlik Faaliyetleri" başlığını taşımaktadır. Yazar, kaleme aldığı bu makalelerden birincisinde, böyle bir yazıya yer vermesinin sebebini şöyle açıklamaktadır: "Amacımız, Hıristiyan milletlerin dinlerini yayma noktasında ne kadar gayretli olduklarına dikkat çekerek, müslümanları ikaz ve dinî faaliyetlere davettir"².

Ömer Rıza birinci makalesinin hemen başında, Hıristiyanlık âleminin en çok önem verdiği şeylerden birinin "Hıristiyanlığı yaymak" olduğunu ifade ettikten³ sonra, Hıristiyanların her türlü fedakârlık ve gayretlerine rağmen misyonerlik çalışmalarında elde ettikleri muvaffakiyetin ehemmiyetsiz olduğuna dikkat çekmiş ve buna satır aralarında sık sık vurgu yapmıştır⁴. Yine Hıristiyanların kendi dinlerinin propagandasını yaparlarken, hem mensup oldukları teşkilâtların hem de dayandıkları milletlerin, her türlü destek ve yardımını gördüklerine işaret etmiştir⁵.

Ömer Rıza, Hıristiyan misyonerliğini Kurûn-ı Ūlâ (İlk Asırlar), Kurûn-ı Vüstâ (Orta Asırlar) ve Kurûn-ı Ahîra (Son Asırlar) olmak üzere üç devrede ele almıştır⁶. Birinci makalesinde İlk ve Orta Asırlardaki misyonerlik çalışmalarını irdelerken; ikinci makalesinde de son asırları söz konusu etmiştir.

Yazara göre Hıristiyan misyonerliğinin kurûn-ı Ūlâ devri, Hıristiyanlığın Küçük Asya, Anadolu Yarımadası, Yunanistan, Mısır, Roma, Afrika, İspanya, Gal vb. yerlerde yayılmasına tesadüf etmiştir. M. V. asırda Hıristiyanlık, yazının ifadesiyle tabiat perestîşkârlığının vahşî şekliyle dini algılayan birçok Avrupa milletine nüfuz etmiştir. Bu sıralarda İrlanda, İskoçya, İngiltere gibi ülkeler Hıristiyanlığı kabul etmiş, M. VIII. asırda Hıristiyanlık İskandinavya'ya da girmiştir⁷.

² Ömer Rıza, "Misyonerlik", *Sebülürreşad*, İstanbul 1924, c. 23, sy. 593, s. 333, (Adı geçen dergi bundan sonraki dipnotlarda, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'ndeki kısaltmalar esas alınarak "SR" şeklinde gösterilecektir).

³ SR, sy. 593, s. 333.

⁴ SR, sy. 593, s. 333.

⁵ SR, sy. 593, s. 333.

⁶ SR, sy. 593, s. 333; krş. Abdurrahman Küçük, "Misyonerlik Ve Türkiye", *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, Ankara 1996, s. 37.

⁷ SR, sy. 593, s. 333.

İlk makalesinde “misyonerlik” konusuna tarihî perspektiften bakmaya devam eden Ömer Rıza, XIV. asrın başından itibaren Hıristiyanların İslâm âlemine misyonerler göndererek Müslümanları kendi dinlerine davete karar verdiklerini; bir taraftan Nastûrîler’in* Bağdat, Nusaybin gibi yerlerde, yine Hindistan’ın Malabar sahilinde, Seylan adasında ve Hazar Denizi civarında bulunan misyoner teşkilâtını takviye ettiklerini, diğer taraftan ise Ehl-i salıble olan savaşların devam ettiğini ifade etmiştir⁸. Bu ifadenin hemen arkasından verilen tarihsel sürece dayalı şu bilgiler, misyonerlik faaliyetlerinin ne derece ciddiye alındığını göstermesi açısından ilginçtir: M. 1245 senesinde Roma’dan gönderilen iki heyetten biri İran’da bulunan Moğol başkumandanını, diğeri Tatarlar tarafından kabul edilen azimetli Oktay Han’ın haleflerini Hıristiyanlığa davet etmek üzere yola çıkmıştı. M. 1253 senesinde Fransa kralı bu girişimi te’yiden diğeri bir misyoner heyeti göndermiş ve 1273 senesinde de bir misyoner heyetiyle birlikte seyyah Marko Polo Kubilay Hân’ı ziyaret ederek Hıristiyanlığı neşre çalışmışlar, Pekin’e kadar gitmişler ve İncil ile Zebur’u Tatarca’ya tercüme ederek yerlilerden kendilerine yardım edecek adamlar bulmaya başlamışlardır⁹.

Ömer Rıza yukarıdaki bilgileri naklettikten sonra XV. asrın sonuna doğru misyonerliğin büyük ehemmiyet kazandığına işaret ederek, bu bağlamda örneğin “Kristof Kolomb’un 1492’de Amerika’yı keşfederek Sen Salvador’a çıkması gibi bazı olaylara vurgu yapmış; Venediklilerin Kuzey Amerika sahilleri boyunca gerçekleştirdikleri misyoner faaliyetlerinin yeni âlemler açtığını, Portekiz ve İspanyol kiliselerinin de bu fırsattan istifade ettiklerini, özellikle İspanyolların her türlü vasıtayı ve vahşiliği kullanarak ellerine geçirdikleri ülkelerin Hıristiyanlığı kabul etmeleri için çalıştıklarını belirtmiştir¹⁰.

Yazara göre bu sıralarda Cizvitler* ortaya çıkmışlar, birçok yerle birlikte Japonya’da Hıristiyanlığı yaymaya başlamışlardır. Cizvitler, Çinliler arasında (yirmi yedi sene) ve Güney Amerika’da bu faaliyetlerine devam ederek, 1582’de Paraguay’ı Hıristiyanlaştırmışlardır. XVI. asrın sonunda ise Amerika’daki bütün Hıristiyanlık faaliyetleri birleştirilmiştir¹¹.

* **Nastûrîlik (Nastoryanizm, Nastûrî Kilisesi):** Hıristiyanlık’ta İsa Mesih’in şahsiyetiyle ilgili tartışmalarda, İsa’da iki ayrı şahsiyetin, yani ilâhî ve insanî şahsiyetlerin, yan yana birbirine kaşmaksızın varlığını sürdürdüğü görüşüne dayalı Diyofizit akideyi savunan İstanbul Patriği Nestoryus taraftarlarının oluşturduğu akım (Geniş bilgi için bkz. Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara 1998, s. 279; Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Konya 1989, s. 20).

⁸ SR, sy. 593, s. 333.

⁹ SR, sy. 593, s. 333.

¹⁰ SR, sy. 593, s. 333-334.

* **Cizvitler (Jesuitler):** 16. yüzyılda Aziz İgnatius Loyola tarafından kurulan Katolik tarikat (Geniş bilgi için bkz. Ş. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 83).

¹¹ SR, sy. 593, s. 334.

Ömer Rıza'nın az sonra zikredeceğimiz bir tesbiti, dünyada bugünlerde gelişen olaylar açısından çok yerinde ve ilginçtir. O, Hıristiyanlığın Avrupa milletleri içinde yerleşmesini takiben bu milletlerin siyâsî, içtimâî ve ilmî faaliyetleriyle Hıristiyan misyonerliğinin işbirliği yaptığını, kâşiflerle birlikte meçhul kıtalara girdiğini, ordularla beraber harp meydanlarına koştuğunu, kısaca mevcut vasıtaların hepsinden faydalanarak doğu ve batının her köşesinde Hıristiyanlığı telkine çalıştığını ifade etmiştir¹². Böyle bir tesbite katkı mahiyetinde şunu söyleyebiliriz ki; hıristiyan misyon faaliyetleri çoğu zaman askerî, ekonomik ve hattâ kültürel sömürgecilik hareketleriyle birleşmiş, batı hegemonyasının zeminini hazırlamıştır. Ortaçağ skolastiği döneminde hıristiyan misyonu Haçlı Seferleri adı altında en barbar şekilde kendini göstermiştir¹³. Yukarıda çizdiğimiz bu çerçeve, XXI. asra girdiğimizden beri bizzat geçerliliğini korumaktadır. Daha açık bir ifade ile Hıristiyanlık dünyası her yerde misyonerlik faaliyetlerini sürdürürken, birtakım yeni metotlar ve projelerle özellikle Orta Doğu'yu, bu arada birçok İslâm ülkesini ekonomik ve siyâsî çıkarları için tanzim etmeye çalışmaktadır. Bunun adı, sömürü düzenidir. Zaten yazar da-daha önce vurguladığımız gibi-böyle bir düzenin gerçekleşmemesi için Müslümanların çok dikkatli ve uyanık olmaları hususuna her iki makalesinde de sık sık atıfta bulunmaktadır.

Ömer Rıza ilk makalesinin devamında, Hıristiyan misyonerliğinin İslâm'ın ulaşamadığı doğudaki ve batıdaki çok uzak sahalarda muvaffakiyet kazandığına, orta asırların başından itibaren Çin'de, Japonya'da, Hindistan'da Müslümanlığın bu ülkelere girmesinden önce faaliyete başladıkları halde başarılı olamadıklarına, buna mukabil çok az sayıda şahsın gayretiyle İslâmiyet'in Çin'de, Hindistan'da, Java'da ve Büyük Okyanus denizinin en uzak adalarında yayıldığına işaret etmiştir¹⁴.

Makalenin sonunda ise, orta asırlardaki söz konusu mücadelede Müslümanlığın yayılmasının kendi kendine gerçekleştiği, buna mukabil Hıristiyanların her türlü vasıtayla çalıştıkları ve hem kilise hem de devlet teşkilâtına dayandıkları halde hezimete uğradıkları tekrar vurgulanmıştır. Bu bağlamda Ömer Rıza'nın, "orta asırlar esnasında İslâm devletleri dinlerini yaymak için misyoner heyetleri kurup dünyanın dört bir tarafına gönderseler ve bunları korusalardı neticenin ne olacağı tahmin olunabilir" şeklinde bir temennisi makalede karşımıza çıkmaktadır¹⁵. Yine yazar benzer temennilerini sıralamaya devam etmiş, "Müslümanların, Hz. Peygamber'in davet metodunu göz önünde bulundurarak söz konusu asırlarda İslâm'ı yaymakla mükellef teşkilâtlar oluşturmaları halinde Müslümanlığın

¹² SR, sy. 593, s. 334.

¹³ Daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Aydın, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye", Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri, Ankara 1996, s. 10; Osman Cilacı, *Hıristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik Faaliyetleri*, Ankara 1990, s. 22-23.

¹⁴ SR, sy. 593, s. 334.

¹⁵ SR, sy. 593, s. 334.

tüm dünyayı kaplaması söz konusu olabilirdi” demiştir. Ona göre misyonerler, ancak Müslümanların ayak basmadığı sahalarda, örneğin Amerika’da silahla ve korkutmayla başarılı olmuşlar, birçok yerlerde de yerli halkı yok etmişlerdir¹⁶.

Burada belki üzerinde durmamız gereken bir husus, yukarıda geçen ve yazar tarafından ifade edilen “İslâm’ı yaymak için misyoner heyetleri kurma” sözüdür. Bu söz, çok masumane bir niyetle ve kasıtsız olarak makalede zikredilebilir. Fakat biz “misyoner” kavramının İslâm’da yeri olmadığını düşünüyoruz. Onun yerine “tebliğ” ve “davet” kelimesinin kullanılmasının daha uygun düşeceği kanaatindeyiz. Zira misyonerlik ile tebliğ aynı şeyler değildir¹⁷. Tebliğ, hakikatleri anlatmaktadır. Misyonerlikte ise bazan ahlâk dışı unsurlar devreye girebilmektedir. Yani birtakım menfaat temin edici metotlarla misyonerlik insanları Hıristiyanlığa davet etmektedir. Misyonerlikte takiyye yani kendi kimliğini gizleme vardır. Tebliğde ise takiyye yoktur. Dolayısıyla İslâm’ı yaymak için ancak “tebliğ cemaatleri” kurulabilir. Aslında Müslümanlığı tebliğ etmek belli cemaatlerin değil her Müslümanın görevidir.

Ömer Rıza, ikinci makalesinin başlığından da anlaşılacağı üzere son dönemlerdeki misyonerlik faaliyetlerini kaleme alırken, Hıristiyan dünyasının bu uğurda ne derece ciddi ve disiplinli çalıştığına dair çok ilgi çekici birtakım tarihî tesbitler yapmıştır. Makalede önce Protestanların, sonrada Katoliklerin misyoner faaliyetlerinden bazı örnekler dile getirilmiş, Ortodoks Misyonerliği ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Yazara göre XVI. yüzyılda Hıristiyan kilisesinin daha doğrusu Batı kilisesinin Reform’un ortaya çıkışıyla yeniden bölünmesi, Hıristiyanlığı yayma faaliyetini bir süre için sekteye uğratmıştır¹⁸. Bu girizgâhtan sonra makalede, misyonerlik faaliyeti bakımından başrollerde olan ülkelerden İngiltere’nin söz konusu faaliyetlerine¹⁹ geniş yer ayrılmıştır. Buna göre İspanyollar ve Portekizliler tarafından endişe ve kıskançlıkla takip edilen İngiliz Deniz Kuvvetleri’nin gelişmesi, Hıristiyanlığın yayılması için gösterilen çalışmalarını ihya etmiştir. İngilizler Amerika’da bu dinin benimsenmesi için gayret göstermişlerdir. Hatta Amerika’daki ilk İngiliz müstemlekesi olan Virjinya’dan Hıristiyanlığın neşrine başlamışlardır. İngilizler, Kitab-ı Mukaddes’i çeşitli dillere tercüme ederek her tarafa dağıtmışlar ve XVIII.

¹⁶ SR, sy. 593, s. 334.

¹⁷ “Tebliğ” kavramının daha anlaşılabilmesi için örnek olarak şu Kur’an âyetlerine bakınız: Mâide (5) 67, 92, 97; Âl-i İmrân (3) 20; Nahl (16) 82; Ankebût (29) 18; Yâsin (36) 17.

¹⁸ SR, sy. 595, s. 359; krş. Hakan Olgun, *Luther ve Reformu (Katolisizm’i Protesto)*, Ankara 2001, s. 46-47 ve 201-208; Mehmet Aydın, *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, T.D.V.Y., Ankara 1995, s. 28-32.

¹⁹ SR, sy. 595, s. 359; krş. Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara 1997, s. 418; Erol Güngör, *Türkiye’de Misyoner Faaliyetleri*, İstanbul 1999, s. 19-20; ayrıca ek bilgi olarak bkz. İhsan Süreyya Sırma, *Sömürü Ajansı İngiliz Misyonerleri*, İstanbul 1991, kitabın tamamı.

asrın ilk senesinde "Ecnebî Memleketlerde Hıristiyanlığı Neşretmek" adlı cemiyeti kurmuşlardır²⁰.

Aşağı yukarı XVII. yüzyılın sonuna kadar İngiltere'nin misyoner faaliyetleri devletle irtibatlı iken, daha sonra birtakım cemiyetler ve fertler bu faaliyeti ele almışlar, XIX. asrın son yıllarına uzanan bir tarihî süreçte pek çok misyoner cemiyeti İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Biz bu çalışmamızda, yazarın sıraladığı söz konusu cemiyetleri kuruluş tarihi ve cemiyet adıyla birlikte zikretmeyi, yapılan çalışmaların çerçevesini kavrayabilmek açısından faydalı buluyoruz:

- "1691 Garb-ı Hind Adaları İçin Hıristiyanlık Cemiyeti
- 1698 Hıristiyan İrfanını Teâlî Etmek Cemiyeti
- 1701 Ecnebî Memleketlerde İncilleri Neşretmek Cemiyeti
- 1732 Moravya Misyonerleri
- 1792 Vaftiz Misyoner Cemiyeti
- 1795 Londra Misyoner Cemiyeti
- 1796 İskoçya Misyoner Cemiyeti
- 1799 Kilise Misyoner Cemiyeti
- 1799 Dinî Cemiyet
- 1804 İngiltere ve Memâlik-i Ecnebiyye Kitab-ı Mukaddes Cemiyeti
- 1808 Yahudiler Arasında Hıristiyanlığı Neşretmek Cemiyeti
- 1813 Veselyan Misyoner Cemiyeti
- 1817 Umumî Vaftiz Misyoner Cemiyeti
- 1823 Müstemlekât Kilise Cemiyeti
- 1825 İskoçya Kilisesi Misyoner Cemiyeti
- 1831 Teslîs ve Kitab-ı Mukaddes Cemiyeti
- 1832 Memâlik-i Ecnebiyyede Kadınları Terbiye Cemiyeti
- 1833 Memâlik-i Ecnebiyyede Misyoner Cemiyeti
- 1836 Müstemlekâta Misyonerlik Cemiyeti
- 1840 İrlanda Misyoner Cemiyeti
- 1840 Gal Misyoner Cemiyeti
- 1841 Piskoposlar Misyoner Cemiyeti
- 1841 Edenbere Tıbbî Misyoner Cemiyeti
- 1843 Musevîler Arasında İncili Neşretmek Cemiyeti
- 1843 İskoçya Serbest Kilise Misyonerleri
- 1843 Afrika ve Müstemlekât Misyonerleri
- 1844 Cenûbî Amerika Misyonerleri

²⁰ SR, sy. 595, s. 359.

- 1858 Hindistan'da Ta'lim ve Terbiye Misyonerliği
- 1860 İngiliz Dâru'l-Fünûnlarının Merkezî Afrika Misyoner Cemiyeti
- 1862 Çin Misyonerliği
- 1865 Ecnebî Memleketler Misyonerleri
- 1866 Delhi Kadın Misyonerleri
- 1867 Suriye ve Filistin Misyonerleri
- 1876 Kempiriç Delhi Misyonerleri
- 1880 İngiltere Kilisesi Misyonerleri
- 1884 Kore Misyonerleri
- 1892 Misyonerler İttihâdı Cemiyeti"²¹.

Ömer Rıza makalesinde, 1885 senesinden itibaren İngiltere Dâru'l-Fünûnlarından mezun olanların ciddî anlamda misyonerliği teşvik etmelerinin halkın kendilerine yaptığı yardımların artmasına sebep olduğunu, bu cümleden olmak üzere söz konusu okullara bağlı beş misyoner teşkilâtının kurulduğunu dikkatimize sunmaktadır²².

Makalede yer alan ve ilgisiz kalamıyacağımız bir başka bilgi, misyonerlerin bu sahada kadınları da kullanmalarının, onların hareket ve faaliyetlerini fazlasıyla geliştirdiğidir. Doğuda "Hindistan'da Kadın Tahsîlini Teâlf Etmek", "Hindistan'da Kadın Tahsîlini Yükseltmek" gibi cemiyetler XIX. asrın ortalarından itibaren artmış ve her tarafa heyetler göndermiştir²³.

Ömer Rıza yukarıdaki ilgi çekici açıklamalardan sonra biraz da Almanya ve Amerika'daki misyonerlik faaliyetlerinden söz edecektir.

Ona göre Almanların misyoner teşkilâtı fevkalâde ehemmiyete hâizdir. Misyonerlik vadisinde "Moravya Kilisesi"yle başka kiliseler rekabet edememektedir. Bu kiliseye mensup olanların sayısı yüz bine ulaşmış (kurulduğu dönem itibarıyla) ve bunlar en kısır sahalarda bile faaliyet gösteren üç yüz elli misyoner heyeti oluşturmuşlardır. Yine bunlar Grinland, Alaska, Labrador, Merkezî Amerika ve Tibet gibi bölgelerde çalışmışlardır. Almanların "Bazil Cemiyeti" de şâyân-ı dikkattir. Faaliyet sahaları Hindistan, Güney Afrika ve Çin'dir. Yine "Berlin Cemiyeti" ve "Ran Cemiyeti" Güney Afrika ve Çin'de, "Hermanzburg" misyonerleri de Güney Afrika ve Hindistan'da davaları için hizmet etmişlerdir²⁴.

SÜİFD / 18

168

Yazar, yine makalesinde Amerika misyonerliğinin nasıl bir öneme haiz olduğuna işaret etmektedir. Onun verdiği bilgiye göre Amerika'dan Hindistan ve Çin'e defalarca misyoner heyetleri gönderilmiştir. "Gönüllü Talebe Hareketi" adındaki misyoner faaliyeti Amerika'da büyük bir nüfuz elde etmiş, bu hareketin

²¹ SR, sy. 595, s. 359-360; krş. Osman Cilacı, a.g.e., s. 14-15.

²² SR, sy. 595, s. 360.

²³ SR, sy. 595, s. 360.

²⁴ SR, sy. 595, s. 360.

önderleri müstesna bir zekâ ve iş yapma kabiliyetine sahip olduklarını isbat etmişlerdir. 1895-1897 seneleri arasında dünyayı dolaşan Amerikalı Mot yukarıda zikredilen hareketin reislerindedir. Bu şahıs birçok Avrupa ülkelerinin dâru'l-fünûnlarıyla kolejlerinin talebesini Türkiye, Suriye, Hindistan, Seylan, Çin, Japonya ve Avustralya'da kurduğu misyoner cemiyetleriyle irtibata geçirmiş ve bu sûretle oluşturduğu cemiyetlerin sayısı yüz elliye geçmiştir²⁵.

Ömer Rıza buraya kadar Protestanların misyonerlik faaliyetlerinden söz ettiğini belirterek, Katoliklerin faaliyetlerinden de biraz söz etmek gerektiğinin farkında biri olarak hemen okuyucuyu bilgilendirmeye geçmiştir. Onun sözkonusu ikinci makalesinde diğer bilgilerle birlikte Katolik misyonerliğine dair ortaya koyduğu açıklamalar, gerçekten bu sahanın uzmanları için göz ardı edilemeyecek niteliktedir.

Ömer Rıza Doğrul'a göre XIX. asırda Katolik misyonerleri Protestan misyonerleriyle âdeta yarışmışlardır. 1822'de Lyon şehrinde "Hıristiyanlığı Neşr Müessesesi" kurulmuş, söz konusu müessese ilk senesinde halktan ve özellikle esnaf-tan topladığı sermaye ile işe başlamıştır. Otuz sene sonra adı geçen müessesenin geliri çok yüksek rakamlara ulaşmıştır. Katoliklerin bulunduğu her yerde buna benzer cemiyetler oluşmaya devam etmiş ve bu şekilde Katolik misyonerliği de²⁶ bütün dünyaya yayılmıştır²⁷.

Katolik misyonerliğinin büyük bir kısmı Fransa tarafından yapılmaktadır. Fransa hükümeti ülkesinin dahilinde her ne kadar ruhanî sınıfın aleyhinde ise de hariçteki misyonerlerin koruyucusu durumundadır. Zira bu koruma ile Fransa siyasî nüfûzunu genişletmektedir²⁸. Makalede yer alan bu bilgilere bir katkı sağlanması açısından yeri gelmişken şunu da ilâve edelim ki; dünya üzerinde hüküm sürdüğü dönem itibarıyla büyük bir alana yayılan Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren Katolik misyonerler Fransa ve İtalya; Protestan misyonerler ise Amerika ve İngiltere orijinlidirler. Yine Osmanlı Devleti'nin Katolik misyoner faaliyetlerinin başlangıcı XVI. yüzyılın sonlarına, Protestan misyonerlik faaliyetlerinin başlangıcı ise XIX. yüzyıl başlarına dayanmaktadır²⁹. Burada niçin Osmanlı'yı örnek olarak seçtiğimiz sorulabilir. Böyle bir soruya kısaca cevap mahiyetinde şunlar söylenebilir: "Katolik, Ortodoks veya Protestan Hıristiyanların Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasına ilgi duymalarının pek çok sebebi vardır. EVELA ÜÇ BÜYÜK DİNİN BÜTÜN KUTSAL MEKÂNLANI, ANADOLU VE ORTA DOĞU'DADIR. İncil'de ismi geçen bütün mekân-

²⁵ SR, sy. 595, s. 360.

²⁶ Bir fikir vermesi açısından bkz. Mehmet Aydın, "Türkiye'ye Yönelik Katolik Misyonerliğinin Dünü ve Bugünü" (yayınlanmamış tebliğ), s. 1-33.

²⁷ SR, sy. 595, s. 360.

²⁸ SR, sy. 595, s. 360.

²⁹ Uygur Kocabaşoğlu, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika*, İstanbul 1991, s. 14-23; Ömer Turan, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Amerikan Misyonerlik Faaliyetleri", *Avrasya'da Misyonerlik*, Ankara 2002, s. 29.

lar bu coğrafyadadır. Bu itibarla Hıristiyanlık literatüründe bölgenin adı "Bible Land"dir. Bu dinî sebeplere tarihî sebepleri de eklemek gerekir. Haçlı seferleri ile aşılamayan Osmanlılar, Doğu Roma İmparatorluğu'nu yıkarak bu topraklara sahip olmuşlardır. Bu toprakların yeniden Hıristiyanların hâkimiyetine geçmesi çok önemlidir. Bütün bunlara ilâve olarak siyasî bakımdan Şark meselesi ve ekonomik bakımdan sanayileşen batı ülkelerinin kendilerine pazar arayışları üzerinde de durmak icap eder³⁰.

Yazar, Katolik misyonerliğinin ne derece faal olduğu hakkında bir fikir verebilmek için Katolik misyonerleriyle bunların nerelerde çalıştıklarına dair maddeler halinde bir sıralama yapmıştır. Bu sıralamada bazı cemiyet adları kuruldukları tarih ve çalışma alanlarıyla birlikte zikredilirken, birtakım Hıristiyan grupların çeşitli bölgelerdeki faaliyetlerine de yer verilmiştir. Biz bu çalışmamızda, söz konusu sıralamayı aynen almak yerine, örnek olarak bilinmesi açısından birkaç cemiyet adını ve yine misyonerlik fonksiyonunu ön plâna çıkararak bazı Hıristiyan grupları zikretmeyi tercih edeceğimizi söylemeliyiz.

Ömer Rıza'nın maddeler halinde sıralamaya çalıştığı Katolik misyoner cemiyetleri arasında örneğin, 1658'de Paris'te teşekkül eden ve Mançurya, Kore, Tibet, Japonya, Çin, Kambuça, Burma gibi yerlere misyonerler gönderen "Ecnebi Misyonerleri Cemiyeti", 1856'da kurularak Afrika'nın çeşitli bölgelerine misyonerler gönderen "Lyon Cemiyeti", 1850'de kurularak Çin, Doğu Burma ve Hindistan'a heyetler gönderen "Milan Misyoner Cemiyeti", 1863'te ortaya çıkan ve Kongo, Moğolistan gibi yerlerde çalışan "Harice Misyonerler İrsâlî Cemiyeti" (Belçika), 1855'te kurularak Güney Amerika'da faaliyete girişen "Kutsal Yürek Cemiyeti" (Fransa) gibi cemiyetler dikkatimizi çekmiştir³¹.

Aynı sıralamada karşımıza çıkan Hıristiyan grupları arasında ise Cizvitler, Dominikanlar, Fransızkanlar ve Benediktinler diğerlerine göre daha çok ilgimizi mucib olmuştur.

Çalışmamızın başlarında bir nebze temas ettiğimiz Cizvitler, Hindistan, Seylan, Çin, Madagaskar, Zambizi, Andamayka, Alaska ve başka sahalarda çalışmışlardır³².

Dominikanlar* (yazarın makalesinde geçtiği şekliyle Döminisyenler) Anadolu'ya ve özellikle Musul'a, Tönking, Çin gibi yerlere misyoner göndermişlerdir³³. Bu bilgiyi destekler mahiyette şunu ifade edebiliriz ki; Dominikan tarikatı

³⁰ Ömer Turan, "19. Yüzyıl Osmanlı Tarihinin Kaynaklarından İngiliz ve Amerikan Protestan Misyonerlik Cemiyetleri Arşivleri", *Avrasya'da Misyonerlik*, s. 146.

³¹ SR, sy. 595, s. 360-361.

³² SR, sy. 595, s. 361.

* **Dominikan:** Aynı zamanda "Frer Vaizler" ya da İngiltere'de olduğu gibi "Siyah Frerler" olarak da bilinen tarikat 1216'da Aziz Dominik (1170-1221) tarafından kurulmuştur. Vaizler Tarikatı olarak da adlandırılır (Geniş bilgi için bkz. Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 100).

³³ SR, sy. 595, s. 361.

mensupları İspanyol ve Portekizli sömürgecilerle misyoner olarak Avrupa dışına doğuya ve batıya gitmişlerdir³⁴.

Fransızkanlar* Mısır, Trablus, Merakeş, Çin, Arabistan, Hindistan, Trabzon, Mardin, Brezilya ve Bulgaristan'da misyonerlik faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir³⁵.

Benediktinler* ise Nevzelanda'da Kuzey Amerika Hindlileri ve Avustralya yerlileri arasında misyoner olarak çalışmışlardır³⁶.

Sırası gelmişken yukarıda adlarını faaliyetlerini belirttiğimiz gruplardan Dominikanlar ve Fransızkanlarla ilgili bir noktaya, misyon faaliyetleri bağlamında işaret etmek istiyoruz: "Son yıllarda Papalık (Vatikan), XIII. yüzyılın klâsik misyon tarikatları olan ve bugün itibarıyla çok az mensubu bulunan Fransızkanları ve Dominikanları yeniden rehabilite etmeye yönelmiş; öncelikle Dominikanları Türk coğrafyası üzerinde çalışmaya yönlendirmiştir. Zira en iyi misyonerlik hareketi, bu tip tarikatlar yoluyla yapılabilir. Batıdaki Türkoloji bölümlerinde okuyarak Türkçe öğrenen Dominikan Tarikatı gençleri, Türkiye ve Türkî Devletlere gönderilerek, misyon faaliyetlerinin içine sokulmaktadırlar. Bugün İstanbul'da, Efes'te, Ankara'daki kiliselerin bir kısmının sorumluluğu Dominikanlara tevdi edilmiş vaziyettedir"³⁷.

Ömer Rıza misyonerliğe dair ikinci makalesinin sonunda, Hıristiyanların müthiş misyoner faaliyeti karşısında her türlü ihmale rağmen yegâne faal kuvvetin Müslümanlık olduğuna vurgu yaparak özellikle ilk makalesinde söylemeye çalıştığı bazı şeyleri tekrar belirtme ihtiyacını duymuştur. Ona göre Hıristiyanlık dünyasının dinlerini yaymak için gösterdiği çabanın yüzde biri Müslümanlar tarafından gösterilebilse, Hıristiyanların bütün misyonerlik faaliyetleri akamete uğramakla kalmayacak, aynı zamanda İslâmiyet yeni bölgelerde yayılacak ve Hıristiyan misyonerleri taarruz hareketinden vazgeçerek kendi özyurtlarında Hıristiyanlığı müdafaaya mecbur kalacaklardır. Yazar, Müslümanların İslâm'ı yaymak için hiçbir ciddî gayretleri olmamasına karşın, Hıristiyan misyonerliğinin İslâm âleminde muvaffakiyet elde edemediğini bir kez daha ifade ederek makalesine son vermektedir³⁸.

³⁴ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 100.

* **Fransızkan Tarikatı:** 1209'da Assisili Aziz Francis tarafından kuruldu. 1221'de tekrar gözden geçirildi ve 1223'te son şeklini aldı. Yalnızca bireyler için değil, tarikat içinde yoksulluğu esas aldı (Bkz. Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 133).

³⁵ SR, sy. 595, s. 361.

* **Benediktin Tarikatı:** Hıristiyanlık'ta batı kesişliğinin babası sayılan Nursialı Aziz Benedict (480-547), Benediktin Tarikatı'nın kurucusudur. Benedict tarafından belirlenen manastır ve keşişlik kuralları, sonraki dönemlerde birçok Hıristiyan tarikatında geçerli kurallar olarak kabul edilmiştir (Bkz. Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 64).

³⁶ SR, sy. 595, s. 361.

³⁷ Mehmet Aydın, "Türkiye'ye Yönelik Katolik Misyonerliğin Dünü ve Bugünü" (yayınlanmamış tebliğ), s. 32.

³⁸ SR, sy. 595, s. 361.

Bizim bu çalışmamızda, misyonerlerin uyguladıkları metodları kavramak açısından yer almasında fayda mülâhaza ettiğimiz bir hususa geçmeden önce ön bilgi olarak şunu hatırlatmalıyız: Sebîlürreşad Mecmuası 1925 yılına kadar yayın hayatını sürdürmüştü, bu tarihten sonra uzun süre yayını kesmek zorunda kalmıştır. Nihayet 22 yıllık bir aradan sonra mecmua, 1948-1965 yılları arasında yeniden ve "Sebîlürreşad" adıyla bu defa yeni Türkçe harflerle, yayımlanmak üzere neşriyatını tamamlamıştır³⁹.

İşte Ömer Rıza Doğrul da Cumhuriyet dönemine ait olan bu yeni Sebîlürreşad Mecmuası'nın 1948 yılında yayımlanan 18. sayısında "Misyonerliğin Yeni Şekli" başlıklı ve "Ahmet Emin Yalmanı aldatan maskeli bir misyoner Hıristiyanlığın teslis akidesinden Müslümanlığın alacağı nedir, Yalman bunu izah edebilir mi?" alt başlıklı bir makale daha kaleme almıştır. Ömer Rıza bu makalesinde özet olarak, Vatan Başmuharriri Ahmet Emin Yalman'ın kısa bir zaman önce görüştüğü Kanadalı bir müsteşrikin kendisine anlattıklarından bahseden bir yazı yazdığını, bu yazıdan anlaşıldığına göre sözkonusu şahsın kendisini din ilimleri üzerinde ihtisası olan bir ilim adamı sıfatıyla tanıttığını, dolayısıyla Yalman'ın Kanadalı müsteşrikin gerçek kimliğini çözemediğini ve misyonerliğin yeni şekline aldandığını ifade etmektedir. Ömer Rıza bu örnek olaydan hareketle, Kanadalı müsteşrikin isminin Mister Smith ve esas işinin misyonerlik olduğunu, dolayısıyla bütün misyonerlerin İslâm inancının sağlamlığının farkına vardıkları için farklı isim ve ünvanlarla kendilerine çeki düzen vererek ortaya çıktıklarını, sonuçta bunların asıl işi gücünün, Hıristiyanlığı yaymak ve bu yolda karşılaşılabilecek bütün engelleri yıkmak olduğunu vurgulamaktadır⁴⁰.

Ömer Rıza Doğrul'un misyonerliğe dair makalelerinden, irdeleyebildiğimiz kadarıyla çıkardığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

1-"Türkiye'de İlk Dinler Tarihi Çalışmaları" denilince akla hemen gelebilecek üç-beş isimden biri olan Ömer Rıza Doğrul'un, söz konusu bilim dalı içerisinde önemli bir yer işgal eden "misyonerlik" ile ilgili kaleme aldığı makalelerde geçen bilgiler, dipnot gösterilmeden verilmesine rağmen göz ardı edilemeyecek seviyededir. Yazarın, döneminde mevcut olan yerli ve yabancı kaynaklardan yararlandığı anlaşılmaktadır.

2-Söz konusu makaleler belki kısa tutulmuştur. Katolik Misyonerliği ile Protestan Misyonerliği bir bakıma dar çerçevede ele alınmıştır. Yalnız konuya dair yapılan tarihsel vurgular, spesifik örnekler, birtakım misyoner cemiyetlerinin adları ve çalışma sahaları hem konuyu zenginleştirmiş, hem de bu saha ile ilgilenenler için bir açılım sağlayabilmiştir.

³⁹ M. Sami Baybal, *Sırat-ı Müstakîm ve Sebîlürreşad Mecmuaları*'nda Yayımlanan "Dinler Tarihi" İle İlgili Makaleler, s. 1.

⁴⁰ Bkz. Yeni SR, sy. 18, s. 277-278.

3-Yine makaleler, misyonerlerin Hıristiyanlığı yaymak için nasıl ciddi gayret ve fedakârlık gösterdiklerine, aynı zamanda hangi metotları uyguladıklarına dair bir fikirde verebilmektedir. Gerçi bugün misyonerler çok daha farklı çalışma metotlarıyla⁴¹ karşımıza çıkıyorlarsa da eski ile yeniyi kıyaslama ve bu işe ne kadar önem verildiğini kavrama açısından makalelerde verilen bilgiler son derece önemlidir.

4-Bu makalelerden anlayabildiğimiz kadarıyla misyonerlik faaliyetleri sadece Hıristiyanlığı yaymak maksadıyla yapılmamaktadır. Bu işin siyâsî ve ekonomik boyutu da vardır. Günümüz dünyasındaki birtakım gelişmeler ve uygulamalar, misyonerliğin yukarıda işaret ettiğimiz yönüne dair açıkça bir fikir verebilmektedir.

5-Misyonerlik davasının hedefine ulaşabilmesi için yerine göre çeşitli Hıristiyan gruplar ve kadınlar bile kullanılmıştır.

6-Misyonerler faaliyetlerini sürdürürlerken bir taraftan Hıristiyan dünyasının (devletler düzeyinde), diğer taraftan da Vatikan'ın her türlü maddî-manevî desteğini almışlardır.

7-Misyon faaliyeti, her Hıristiyanın temel görevidir. Dolayısıyla Hıristiyanlar bu görevi yerine getirebilmek için her yolu denemişler ve yerine göre herşeylerini feda edebilmişlerdir.

8-Ömer Rıza Doğrul'a göre Misyonerlik faaliyetleri karşısında Müslümanlar daima çok uyanık ve dikkatli olmak zorundadırlar. Bununla da yetinmeyip, İslâm'ı yaymak ve ayakta tutmak için Hz. Peygamber'in tebliğ metodunu da dikkate alarak her türlü gayret ve fedakârlığı gösterebilmelidirler. Bu noktada Müslüman toplumların başarılı olmaları, içinde yaşadıkları çağı iyi okumalarına bağlıdır.

ÖMER RIZA DOĞRUL'UN MİSYONERLİĞE

DAİR İKİ MAKALESİ ÜZERİNE

ON TWO ARTICLES ABOUT MISSIONARY ACTIVITIES BY ÖMER RIZA DOGRUL

Sami BAYBAL

These two articles in question give some clues in which stages missionary activities have passed through and to which extend they have reached and also what kind of methods they have used. So, they make very much contribution to determine the point which missionary activities have reached from the beginning to the present time.

SÜİFD / 18

173

Key words: Missionary activities, Christianity, Mission, Message of Jesus, Bible.

⁴¹ Geniş bilgi için bkz. Şinasi Gündüz, "Misyonerlerin Çalışma Teknikleri" (yayınlanmamış tebliğ), tebliğin tamamı.